

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

УДК: 330.101.541:336.221

Турянський Ю. І.,

yurtur@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4892-0653,

д.е.н., доц., професор кафедри економіки, Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України, м. Львів

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Анотація. Низька ефективність податкового регулювання в Україні обумовлюється інституціональними деформаціями у всіх сферах суспільного життя. Поглибленого дослідження вимагають питання вибору пріоритетності цілей податкових трансформацій та обґрунтування інструментів реформування податкового регулювання макроекономічних процесів. Структурні кризи економіки актуалізують нові завдання щодо вибору ефективних форм фіскального механізму макроекономічної стабілізації. Для вивчення особливостей українського податкового регулювання були використані системні та інституційні методи. Для оцінки окремих параметрів макроекономічного розвитку використовували метод відносних величин, а для аналізу динаміки статистичних даних застосовували метод тренд-аналізу. В Україні спостерігається стан макроекономічної нестабільності, спричинений насамперед значним податковим тиском, зростаючим дефіцитом платіжного балансу, несприятливим середовищем для розвитку підприємництва, низьким рівнем конкурентоспроможності економіки. Виявлені прогалини слід компенсувати розробкою механізмів стимулювання економіки, використовуючи досвід інших країн щодо забезпечення прозорості податкового законодавства і його гармонізації з європейськими практиками оподаткування. Необхідно досягти повноцінного функціонування товарних ринків, усунення монополістичних зловживань, рівності прав покупців і постачальників, забезпечення еластичності пропозиції на ринку. Важливо забезпечити державну підтримку українського експорту, щоб досягти постійного профіциту торгівлі України та накопичення валютних резервів. Макроекономічна стабілізація вимагає формування збалансованої грошової системи, усунення адміністративного тиску на ліквідність банків, усунення прогалин та досягнення рівноваги між фінансовими ринками. Подальші дослідження повинні бути зосереджені на розробці фіскальних інструментів для боротьби з переміщенням капіталу в офшорні зони, стимулюванні створення робочих місць, збільшенні інвестиційної привабливості, збільшенні споживання та зміцненні фінансової системи України.

Ключові слова: макроекономіка, податкова політика, стабілізація, інноваційність, підприємництво.

Turyanskyi Yu. I.,

yurtur@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4892-0653,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Lviv

TAX REGULATION AS A MECHANISM OF MACROECONOMIC STABILIZATION

Abstract. The low efficiency of tax regulation in Ukraine is due to institutional distortions in all spheres of public life. The issues of choosing the priority goals of tax transformations and substantiation of the tools of reforming the tax regulation of macroeconomic processes require in-depth research. Structural crises of the economy actualize new tasks on the choice of effective forms of fiscal mechanism of macroeconomic stabilization. Systemic and institutional methods were used to study the peculiarities of Ukrainian tax regulation. To assess individual parameters of macroeconomic development, the method of relative values was used, and the method of trend analysis was used to study the dynamics of statistical data. Ukraine is experiencing a state of macroeconomic instability, caused primarily by significant tax pressures, growing balance of payments deficits, unfavorable environment for business development, low level of economic competitiveness. The identified gaps should be compensated by development of mechanisms to stimulate the economy, using the experience of other countries to ensure the transparency of tax legislation and its harmonization with European tax practices. It is necessary to achieve the full functioning of commodity markets, the elimination of monopolistic misuses, equality of rights of buyers and suppliers, ensuring the elasticity of market supply. It is important

to provide state support for Ukrainian exports in order to reach a permanent trade surplus of Ukraine and the accumulation of currency reserves. Macroeconomic stabilization requires the formation of a balanced monetary system, the elimination of administrative pressure on bank liquidity, the elimination of gaps and the achievement of equilibrium between financial markets. Further research should focus on developing fiscal instruments to combat the movement of capital to offshore areas, stimulating job creation, increasing investment attractiveness, increasing consumption and strengthening Ukraine's financial system.

Key words: macroeconomics, tax policy, stabilization, innovation, entrepreneurship.

JEL Classification: E61, E62, E63, F41

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-59-01>

Постановка проблеми. Низька ефективність податкового регулювання в Україні обумовлюється значними інституціональними деформаціями як у фінансовій системі, так і в інших сферах суспільного життя. Фінансова нестабільність набула глобальних масштабів, призвівши до зниження рівня соціально-економічного розвитку, купівельної спроможності більшості населення, істотного скорочення внутрішнього попиту. Структурні кризи економіки актуалізують нові завдання щодо вибору ефективних форм фіскального механізму макроекономічної стабілізації. Податкова політика, впливаючи на основні макроекономічні показники України, покликана слугувати джерелом розвитку економіки [1], проте на практиці лише поглиблює внутрішні дисбаланси. Якісні зміни податкової системи визначають оновлений зміст державної податкової політики та основних засад соціально-економічної політики загалом. Поглибленого дослідження вимагають питання вибору пріоритетності цілей податкових трансформацій та обґрунтування інструментів реформування податкового регулювання макроекономічних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти податкового регулювання макроекономічних процесів досліджувались у багатьох наукових працях українських фахівців, однак більшість наукових праць мають фрагментарний характер. Так, О. Мельничук, М. Самборська [5] досліджували вплив податкового навантаження на розвиток фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. В. Слюсаренко, К. Філіп [10] описали загальний вплив оподаткування на тінізацію економіки, запропонувавши шляхи подолання цієї проблеми. П. Проноза оцінював ефективність податкового адміністрування в Україні, запропонувавши інструменти його довгострокового вдосконалення [8]. Водночас автор здебільшого зосереджується на превентивних заходах, уникаючи пропозицій щодо реформування моделі оподаткування. С. Каламбет, В. Ткаченко [3] виявляли роль податків у вирівнюванні фінансових результатів діяльності підприємств. Нагальність реформування податкової політики відзначає М. Слатвінська, яка запропонувала здійснити структурну модифікацію за видами податків [9]. Аналізуючи досвід податкового реформування інших країн, В. Мельник, Т. Кошук [4] вивчали різні аспекти функціонування податкових систем країн Європейського співтовариства.

Обґрунтування нагальних напрямків реформування податкової системи України як засобу стабілізації економіки та наведення практичних рекомендацій щодо удосконалення податкових інструментів з урахуванням міжнародного досвіду запропоновані Ю. Турянським, І. Свидрук, О. Сидорчук, Н. Міщенко та О. Клепанчук [13].

Оцінюючи вклад закордонних дослідників в обраній нами темі, слід виокремити роботу E. Pzetzki [12], в якій продемонстровано стратегічний зв'язок податкового реформування і рівноваги економічної системи, описано позитивні ефекти на виробництво, споживання, рівень зайнятості та умови торгівлі у межах економічної моделі з ендегенним входом та ендегенною торгівлею. Довгострокові макроекономічні та розподільні наслідки податкового реформування описали P. Benczúr, G. Kátaу, Á. Kiss [11]. Однак праці науковців щодо удосконалення оподаткування не надають системного розуміння шляхів подолання недоліків податкової політики України.

Постановка завдання. Основним завданням статті є обґрунтування нагальних напрямків реформування податкової системи України як механізму макроекономічної стабілізації.

Методологія дослідження. Для дослідження особливостей українського податкового регулювання використовували системний та інституціональний методи. Для оцінювання окремих параметрів макроекономічного розвитку використовували метод відносних величин, для дослідження динаміки статистичних даних – метод трендового аналізу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Макроекономічна стабільність держави досягається складною комбінацією заходів, які визначають сутнісні особливості соціально-політичних і економічних процесів у конкретний момент розвитку економічної системи. Макроекономічна стабільність означає, по-перше, економічне зростання, яке забезпечується на основі використання моделі інноваційного розвитку; по-друге, соціалізацію економіки, підвищення ефективності ринку праці та якості життя; по-третє, досягнення рівноваги у зовнішньоекономічних зв'язках, що, відповідно, відображається у стабільному курсі національної валюти та активному сальдо платіжного балансу.

На сьогоднішній день в Україні спостерігається стан макроекономічної нестабільності, спричинений

насамперед значним податковим тиском, зростаючим дефіцитом платіжного балансу та зовнішньої торгівлі, наявністю несприятливого середовища для розвитку підприємництва, низьким рівнем конкурентоспроможності та інноваційності економіки.

Податкове навантаження впливає насамперед на діяльність суб'єктів господарювання, інвестиційну політику та економічне зростання (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019 / 2014, %
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1586,9	1988,5	2383,2	2982,9	3558,7	4080,2	257,1
Доходи зведеного бюджету, млрд грн	456,1	652	782,7	1016,8	1184,3	1289,8	282,8
з них податкові надходження, млрд грн	280,2	409,4	503,9	627,2	759,9	969,6	346,0
Індекс промислової продукції, %	89,9	87,7	104	101,1	103	99,5	110,7
Індекси інфляції, %	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	83,3
Обсяг інвестицій, млрд грн	249,9	219,4	273,1	359,2	448,5	578,7	231,6
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	410	2961	3130	2202	2355	1711	417,3
Обсяг експорту, млрд дол. США	65,4	46,6	44,9	52,3	59,2	65,3	99,8
Обсяг імпорту, млрд дол. США	60,8	42,6	44,5	55	62,9	67,3	110,7
Рівень безробіття, %	9,7	9,5	9,7	9,9	9,1	8,6	88,7

Джерело: за даними [2; 6]

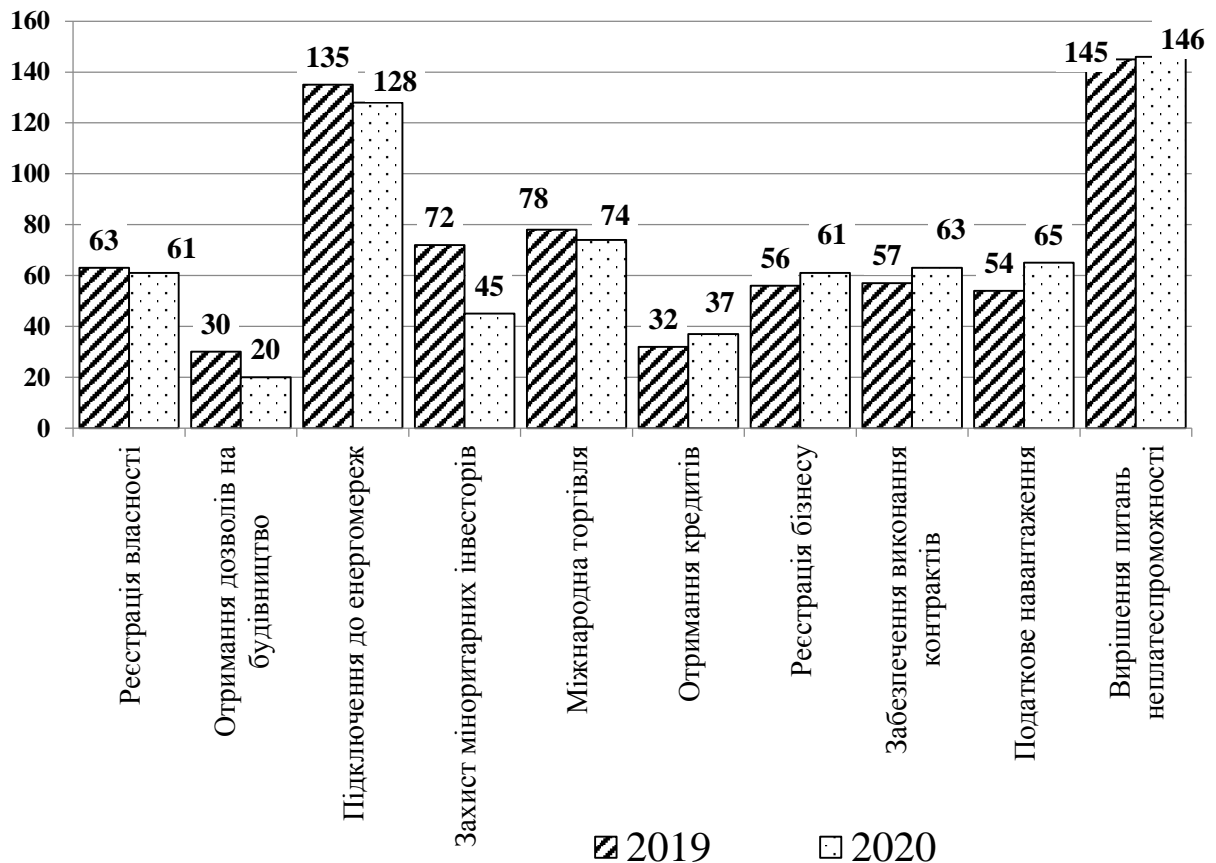

Рис. 1. Рейтинг України щодо умов ведення бізнесу в 2019-2020 рр.

Джерело: Побудовано за даними [14].

Важливим фактором макроекономічної стабілізації є стимулювання інвестиційної активності шляхом фіскального регулювання. Разом з тим, за даними Doing Business-2020 [13], у 2020 р. Україна посідала лише 64 місце серед 190 країн світу, демонструючи погіршення умов оподаткування на 11 пунктів у порівнянні з 2019 р. (рис. 1). Оскільки інструментів фіскального регулювання інвестиційної активності в Україні не розроблено, цю прогалину варто компенсувати шляхом імплементації кращих напрацювань інших країн. Зокрема, німецька податкова система передбачає застосування стимулів для підтримки інноваційної діяльності, в Японії таким чином стимулюється впровадження високотехнологічних проєктів, оподаткування за зниженими ставками малих і середніх корпорацій передбачено в США.

Ще більшу лояльність до інвестиційних проєктів демонструє податкова політика Австрії, де існує практика формування підприємствами резервного інвестиційного фонду (10% від прибутку), які впродовж чотирьох років мають бути витрачені на інноваційні проєкти [4]. Запровадження подібних інструментів пільгового оподаткування для українського бізнесу матиме значний позитивний соціально-економічний ефект та сприятиме інноваційній перебудові всієї економічної системи.

Позитивною податковою новацією є збільшення у 2020 р. лімітів річного доходу для різних груп фізичних осіб – підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Так, підприємцям першої групи ліміт збільшено з 0,3 до 1 млн грн, другої групи – з 1,5 до 5 млн грн, третьої групи – з 5 до 7 млн грн. [7]. Водночас така ініціатива пов'язана насамперед із збільшенням розмірів оподаткування для третьої групи та зростанням офіційно регламентованого мінімального рівня оплати праці.

Отже, сучасна податкова політика не виступає як ефективний засіб регулювання макроекономічних процесів та соціалізації економіки і потребує реформування. Необхідність реформування податкової політики країни пов'язана з тим, що порушуються принципи і механізми її функціонування. Внутрішні ризики розвитку економіки України, головним чином, пов'язані з:

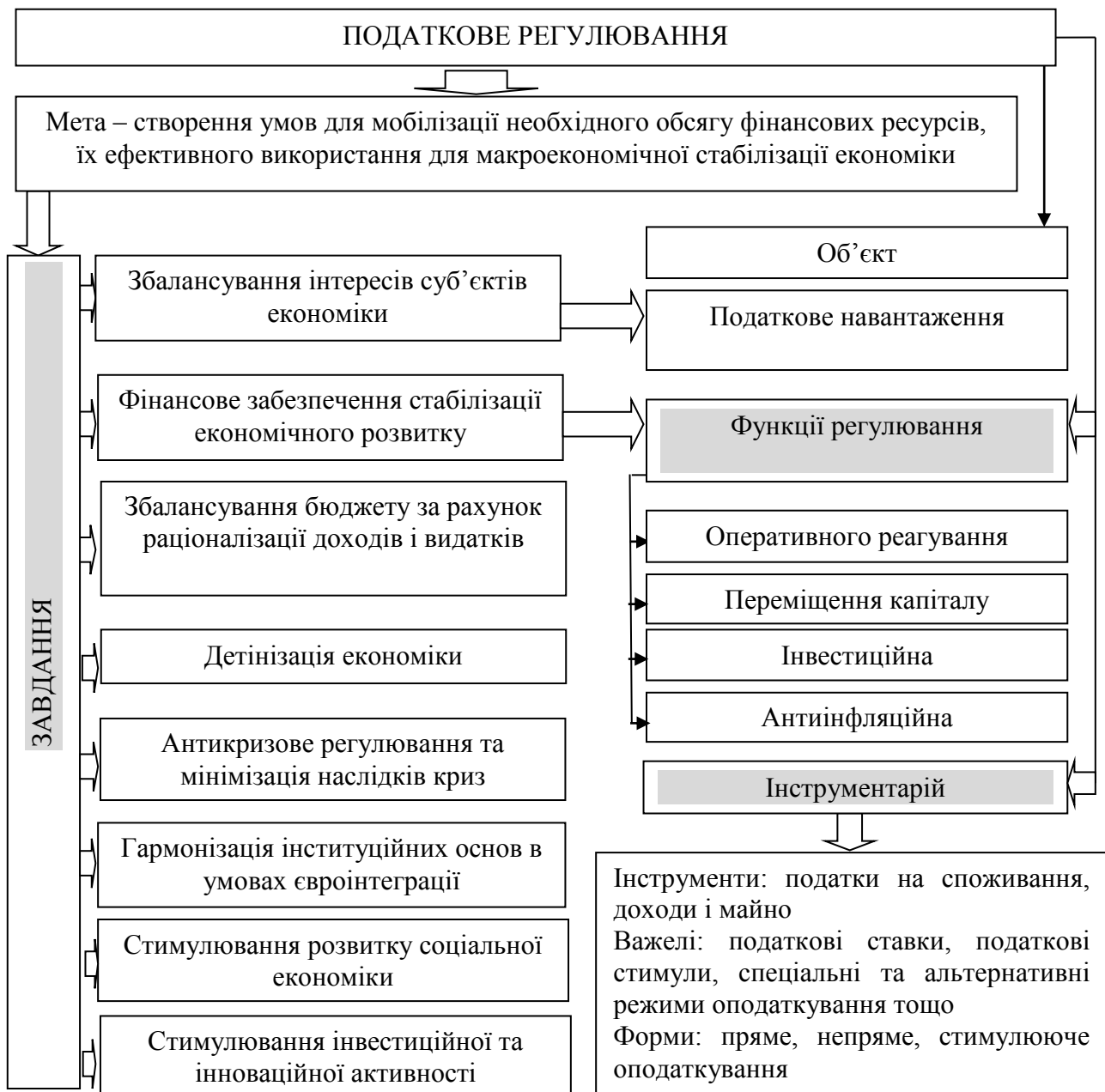
- військовими діями на Донбасі, які призводять до зростання витратів бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури;
- зростанням боргового навантаження на бюджет;
- недоліками монетарної, бюджетної та податкової політики як інструментів стимулювання стабілізації та розвитку.

Для забезпечення **макроекономічної стабільності в Україні** необхідно досягнути повноцінного функціонування товарних ринків, що включає конкуренцію між постачальниками, усунення монополістичних зловживань, рівність прав покупців і постачальників, забезпечення еластичності ринкової пропозиції товарів й вартісної еквівалентності товарно-грошового обміну. Важливо забезпечити ринкові

відносини у міжнародній торгівлі, державне заохочення й підтримку українського експорту з метою виходу на постійний профіцит торговельного балансу України і накопичення міжнародних валютних запасів. Економічна та енергетична безпека держави вимагає диверсифікації зовнішніх джерел енергетичного забезпечення країни та розвитку альтернативних джерел енергії. Отже, макроекономічна стабілізація потребує формування збалансованої грошово-кредитної системи, за якої неможливим буде штучне адміністративне збільшення або зменшення банківської ліквідності і надання НБУ адресних кредитів окремим банкам, мають бути усунені розриви і досягнуто рівновагу між грошовими ринками, знижено ризикованість кредитних і депозитних операцій. Запровадження інноваційної моделі української економіки передбачає фінансування фундаментальних досліджень та стимулювання розвитку пропульсивних галузей економіки, а отже, потребує переходу до бездефіцитного бюджетного фінансування, оптимізації державних закупівель, зменшення частки витрат на централізовані закупівлі та обмеження урядових міжнародних запозичень виключно потребами імпорту високих технологій та обслуговування зовнішнього боргу. Такі цільові установки не використовуються олігархічною владою, що маніпулює державними фінансами, користується корупційними пріоритетами, застосовує методи неефективного господарювання. За таких умов Україна лише віддаляється від економічної стабільності.

Податкове регулювання за цих умов ми розглядаємо в якості механізму застосування інвестиційного інструментарію, за допомогою якого держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів, їх ефективного використання, раціонального перетікання фінансових ресурсів між секторами економіки та регіонами (рис. 2). Ефективність фіскального регулювання досягається, коли існують ефективні формальні інститути (закріплені правила поведінки та механізми їх реалізації), які функціонують на засадах кооперації з неформальними інститутами.

Якщо в суспільстві наявне протистояння формальних і неформальних інститутів, то виникають інституціональні деформації (неефективні неформальні інститути), до яких належать тіньова економіка, корупція, бюрократія тощо, у результаті чого знижується ефективність державного регулювання економіки. У найбільш загальному визначенні політика макроекономічної стабільності – це частина загальної економічної політики держави або створених нею спеціальних інститутів влади, які здійснюють підготовку системотворчих регуляторів для досягнення тих чи інших стратегічних цілей. Регулювання макроекономічної стабільності як діяльності суб'єктів економіки передбачає забезпечення інтенсифікації процесів обміну-перерозподілу різних видів ресурсів і сировини, досягнення високої ефективності й конкурентоспроможності національної економіки на основі запровадження фінансового моніторингу й прогнозування макроекономічних показників.

Рис. 2. Податкове регулювання як механізм макроекономічної стабілізації

Джерело: власна розробка

До категорії завдань, що впливають із системної природи регульованих відносин, належить і мета – досягти синергетичного ефекту податкового регулювання як інструменту макроекономічної стабілізації. Такими завданнями слід вважати: визначення національних економічних інтересів у контексті глобалізації світової економіки і безпосередньо світових ринків товарів, послуг, інвестицій, інноваційних послуг, інформації тощо; визначення сфер інвестування та параметрів іноземних інвестицій, бажаних для інноваційного розвитку економіки України; визначення параметрів моделі економічного розвитку України та необхідних форм концентрації національного капіталу; встановлення пріоритетів державного регулювання економічних відносин у межах визначених

національних економічних інтересів з метою прогнозованості та прозорості стосунків держави з бізнесом.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Чинна податкова система України не містить інструментів фіскального регулювання макроекономічної стабілізації. Виявлені прогалини слід компенсувати розробкою механізмів стимулювання економіки, використовуючи досвід інших країн щодо забезпечення прозорості податкового законодавства і його гармонізації з європейськими практиками оподаткування. Вирішуючи протиріччя між інтересами платників податків та інтересами держави, слід запровадити систему компенсаторних податкових пільг. Запровадження дієвого податкового механізму дозволить

знизити ризики мінімізації податкових зобов'язань, сприятиме скорішому виведенню бізнесу з тіньових схем та забезпечить можливості інноваційного розвитку української економіки.

Подальші дослідження варто сконцентрувати на питаннях розробки фіскальних інструментів боротьби з переміщенням капіталів в офшорні зони, стимулювання створення нових робочих місць, зростання інвестиційної привабливості, збільшення рівня споживання та зміцнення фінансової системи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна Рада України. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

2. Державна служба статистики України. Макроекономічні показники. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Каламбет С. В. Податки як інструмент вирівнювання фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання / Каламбет С. В., Ткаченко В. Є. // Гроші, фінанси і кредит. – 2016. – Вип. 5. – С. 350-356.

4. Мельник В. Сучасна податкова політика у країнах ЄС-15 / Мельник В., Кошук Т. // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 73-85.

5. Мельничук О. В. Податкове навантаження та його вплив на розвиток суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб / Мельничук О. В., Самборська М. М. // International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings. Part II. January 27, 2017. Kielce, Poland: Baltija Publishing. – С.136-138.

6. Міністерство фінансів України. Макрофінансові показники. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України № 466-IX від 06.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-IX>.

8. Проноза П. В. Динаміка податкового боргу і напрями удосконалення податкового адміністрування в Україні / Проноза П. В. // Економіка та держава. – 2018. – № 5. – С. 4-9.

9. Слатвінська М. О. Податкове стимулювання інвестиційної діяльності / Слатвінська М. О. // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 3(1). – С. 4-7.

10. Слюсаренко В. Є. Вплив рівня оподаткування на розвиток економіки або її тінізацію / Слюсаренко В. Є., Філіп К. О. // Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 3 (9). – С. 92-100.

11. Benczúr P., Kátay G., Kiss Á. Assessing the economic and social impact of tax and benefit reforms: A general-equilibrium microsimulation approach applied to Hungary. *Economic Modelling*, Elsevier. – 2018. – Vol. 75. – P. 441-457.

12. Ilzetzi E. Tax reform and the political economy of the tax base. *Journal of Public Economics*. – 2018. – Vol. 164. – P. 197-210.

13. Turyanskyi Y., Svydruk I., Sydoruk O., Mitsenko N., Klepanchuk O. Management priorities of tax reform in Ukraine: implementation of international experience. *Independent Journal of Management & Production (Special Edition ISE, S&P)*. – Vol 11, No8 (2020). – P. 640-660. URL: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1224>.

14. World Bank Group. *Doing Business-2020. Ukraine: Reforming to Create Jobs, 2020*. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>.

REFERENCES

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2010), Podatkoviy kodeks Ukrainy, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=2755-17>.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020), Makroekonomichni pokaznyky, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Kalambet, S. V. and Tkachenko, V. Ye. (2016), Podatky yak instrument vyrivniuvannia finansovykh rezultativ diialnosti subiektiv hospodariuvannia, Hroshi, finansy i kredyt, vol. 5, pp. 350-356.

4. Melnyk, V. and Koshchuk, T. (2012), Suchasna podatkova polityka u krainakh YeS-15, *Ekonomika Ukrainy*, 5, 73-85.

5. Melnychuk, O. V. and Samborska, M. M. (2017), Podatkove navantazhennia ta yoho vplyv na rozvytok subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti – fizychnykh osib. *International Scientific Conference Innovative Economy (Poland, Kielce, January 27, 2017)*, Kielce: Baltija Publishing, pp.136-138.

6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2020), Makrofinansovi pokaznyky, available at: <https://minfin.com.ua/ua/>.

7. Verkhovna Rada Ukrainy (2020), Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia administruvannia podatkiv, usunennia tekhnichnykh ta lohichnykh neuzghodzenostei u podatkovomu zakonodavstvi: *Zakon Ukrainy № 466-IX*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-IX>.

8. Pronoza, P. V. (2018), Dynamika podatkovoho borhu i napriamy vdoskonalennia podatkovoho administruvannia v Ukraini, *Ekonomika ta derzhava*, 5, 4-9.

9. Slatvinska, M. O. (2016), Podatkove stimuliuvannia investytsiinoi diialnosti, *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 3(1), 4-7.

10. Sliusarenko, V. Ye. and Filip, K. O. (2014), Vplyv rivnia opodatkuvannia na rozvytok ekonomiky abo yii tinizatsiiu, *Visnyk ZhDTU*, no. 3 (9), pp. 92-100.

11. Benczúr, P., Kátay, G. and Kiss, A. (2018), Assessing the economic and social impact of tax and benefit reforms: A general-equilibrium microsimula-

tion approach applied to Hungary. *Economic Modelling*, Elsevier, 75, 441-457.

12. Ilzetzki, E. (2018), Tax reform and the political economy of the tax base. *Journal of Public Economics*, 164, 197-210.

13. Turyanskyy Y., Svydruk I., Sydoruk O., Mitsenko N. and Klepanchuk O. Management priorities of tax reform in Ukraine: implementation of international experience. *Independent Journal of Manage-*

ment & Production (Special Edition ISE, S&P), vol 11, No8 (2020), p. 640-660.

14. World Bank Group (2020), *Doing Business-2020. Ukraine: Reforming to Create Jobs*, 2020.

Стаття надійшла до редакції 25 лютого 2020 року